Авторлар туралы мәліметтер

Анна Николаевна Каримова* – «Психологиялық кеңес беру» білім беру бағдарламасының магистранты, Narxoz University, Алматы, Қазақстан; e-mail: anna.karimova@narxoz.kz. ORCID: https://orcid.org/0009-0000-6777-9280.

Арман Кереметоллаевич Рахимов – PhD, қауымдастырылған профессор, Әлеуметтік және қолданбалы ғылымдар мектебі, Narxoz University, Алматы, Қазақстан; e-mail: arman.rakhimov@narxoz.kz. ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7501-4317.

Information about the authors

Anna Nikolaevna Karimova* – Master's student in the Educational Programme «Psychological Counselling», Narxoz University, Almaty, Kazakhstan; e-mail: anna.karimova@narxoz.kz. ORCID: https://orcid.org/0009-0000-6777-9280.

Arman Keremetollayevich Rakhimov – PhD, Associate Professor, School of Social and Applied Sciences, Narxoz University, Almaty, Kazakhstan; e-mail: arman.rakhimov@narxoz.kz. ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7501-4317.

Поступила в редакцию 03.07.2026
Поступила после доработки 03.09.2026
Принята к публикации 21.09.2026

https://doi.org/10.53360/3135-8160-2026-3(7)-11

ҒТАХР: 15.81.21

МЕКТЕП-ИНТЕРНАТТЫҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.Н. Сәткен*, Т.С. Сламбекова
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан
*e-mail: satkenayaulym@gmail.com

Аңдатпа: *Мақалада мектеп-интернаттың білім беру ортасында тәрбиеленушілердің әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық шарттар қарастырылды. Зерттеудің мақсаты – ғылыми әдебиеттерді теориялық тұрғыдан талдау негізінде аталған педагогикалық шарттарды анықтау, жүйелеу және ғылыми негіздеу. Зерттеу теориялық-талдамалық әдеби шолу дизайнында жүргізілді. 2018-2026 жылдары жарияланған ғылыми еңбектерді іріктеу барысында PRISMA 2020 қағидалары басшылыққа алынды. Бастапқыда анықталған 20 жарияланымның ішінен енгізу және алып тастау критерийлеріне сәйкес 10 ғылыми мақала қорытынды тақырыптық талдауға енгізілді. Деректер ұғымдық талдау, тақырыптық кодтау және теориялық синтез әдістері арқылы өңделді. Зерттеу нәтижесінде тәрбиеленушілердің әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын қолдайтын бес негізгі педагогикалық шарт айқындалды: психологиялық және эмоциялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, үздіксіз педагогикалық қолдау көрсету, құрдастармен жағымды қарым-қатынас пен мектепке тиесілік сезімін қалыптастыру, өзін-өзі реттеу мен резильенттілікті дамыту, сондай-ақ отбасымен және әлеуметтік ортамен тұрақты байланысты сақтау. Анықталған шарттар қатынастық, дамытушы және ұйымдық деңгейлерді қамтитын біртұтас теориялық модельге*

©А.Н. Сәткен, Т.С. Сламбекова, 2026

біріктірілді. Зерттеудің ғылыми маңыздылығы әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылықты өзара тәуелді құбылыстар ретінде қарастырып, оларды қалыптастырудың педагогикалық негіздерін жүйелеуінде. Ұсынылған модель мектеп-интернаттардағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жетілдіруге және кейінгі эмпирикалық зерттеулерді ұйымдастыруға теориялық негіз бола алады.

Түйін сөздер: *мектеп-интернат, әлеуметтік бейімделу, психологиялық тұрақтылық, резильенттілік, педагогикалық шарттар, психологиялық қауіпсіздік, педагогикалық қолдау, мектепке тиесілік.*

Кіріспе

Соңғы онжылдықта Қазақстанда мектеп-интернаттық үлгідегі білім беру ұйымдарында білім алатын және сонда тұратын оқушылардың әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығы педагогика мен білім беру психологиясының назарын аударып отырған мәселелердің біріне айналды. Білім алушының отбасынан тыс, ұзақ мерзімді институционалдық ортада болуы оның әлеуметтенуіне, эмоциялық жай-күйіне, тұлғааралық қарым-қатынас құру қабілетіне, дербестігі мен өзін-өзі реттеу дағдыларына әртүрлі бағытта әсер етуі мүмкін. Бір жағынан, тұрақты күн тәртібі, педагогтардың үздіксіз қолдауы және құрдастармен тығыз қарым-қатынас баланың дербестігі мен өзін-өзі реттеу дағдыларын нығайтуға ықпал етсе, екінші жағынан, отбасылық байланыстың шектелуі мен эмоциялық қолдаудың бір көзге шоғырлануы бейімделу үдерісін қиындатып, осалдық тудыруы мүмкін. Осы зерттеуде «психологиялық тұрақтылық» ұғымы адамның қиын өмірлік жағдайларға, стресстік факторларға және бейтаныс әлеуметтік ортаға бейімделу барысында өзінің эмоциялық тепе-теңдігі мен әрекет ету қабілетін сақтай алу қасиеті ретінде қарастырылады; ол шетелдік әдебиеттердегі resilience ұғымымен мазмұндас, бірақ мұнда нақты педагогикалық жағдайлар аясында қалыптасатын құбылыс ретінде талданады. Зерттеу нысаны ретінде білім алушының мектеп-интернатта оқуы және сонда тұрақты тұруы алынады, ал бұл контекст жетімдік немесе ата-ана қамқорлығынан айырылу мәртебесімен автоматты түрде теңестірілмейді.

Қазақстан Республикасының Конституциясы әрбір азаматтың білім алуға конституциялық құқығын және балалардың қорғалуын мемлекеттің басым міндеті ретінде бекітеді [1]. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді, оның ішінде интернаттық үлгідегі ұйымдардағы тәрбие үдерісін реттейтін нормаларды қамтиды [2]. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Заңында баланың әлеуметтік бейімделуі өмірлік қиын жағдайға тап болған баланың қоғамдық құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын игеру арқылы әлеуметтік ортаға белсенді бейімделу және басынан кешірген психологиялық зардаптарды еңсеру үдерісі ретінде заңнамалық түрде айқындалған, бұл ұғым осы зерттеудің концептуалды негізіне сәйкес келеді [3]. Аталған нормативтік база интернаттық ұйымдардағы білім алушыларды қолдаудың құқықтық негізін қалыптастырғанымен, оны нақты педагогикалық шарттар деңгейінде іске асыру тетіктері жеткілікті деңгейде нақтыланбаған.

Халықаралық деңгейде БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясы баланың мүддесін бірінші орынға қоюды және баланың толыққанды дамуы үшін қауіпсіз әрі қолдаушы орта жасауды мемлекеттердің міндеті ретінде белгілейді, бұл институционалдық ортадағы балалардың психологиялық әл-ауқатына ерекше жауапкершілік жүктейді [4]. БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарының 3-мақсаты денсаулық пен әл-ауқатты, ал 4-мақсаты сапалы әрі инклюзивті білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған, бұл екі мақсат та мектеп-интернат жағдайындағы білім алушылардың психологиялық-педагогикалық қолдауын жаһандық даму күн тәртібінің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға негіз береді [5].

Ресми деректерге сәйкес, Қазақстанда балалар мен жасөспірімдер халықтың айтарлықтай үлесін құрайды, бұл әлеуметтік және білім беру саясатының осы топқа

бағытталуын талап етеді [6]. Соңғы жылдары елде институционалдық қамқорлықтан отбасылық үлгідегі қолдау нысандарына көшу үрдісі байқалады: интернаттық ұйымдар желісі мен онда тұратын тәрбиеленушілер саны бірте-бірте қысқарып келеді, бұл мемлекеттің баланың отбасылық ортаға жақын жағдайда болуын басымдыққа айналдырғанын көрсетеді [7]. Дегенмен, нақ осы зерттеу нысаны — жалпы білім беретін мектеп-интернаттардағы білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығы бойынша жиынтық ұлттық статистика ашық дереккөздерде жеткілікті түрде дараланбаған, бұл жағдайды жасыру емес, зерттеу олқылығының бір көрінісі ретінде атап өткен жөн.

2018-2026 жылдар аралығында жарияланған ғылыми әдебиетке сыни талдау бірнеше тақырыптық бағытты айқындайды. Бірқатар зерттеу мектепке тиесілік сезімі мен педагогтармен, құрдастармен сенімді қарым-қатынастың интернаттық жағдайдағы білім алушылардың психикалық денсаулығын қорғаушы фактор ретінде әрекет ететінін, ал оның болмауы булинг пен стресстің теріс салдарын күшейтетінін көрсетеді [8, 9]. Осы бағыттағы жүйелі шолулар әлеуметтік қолдау, өзіндік бейнесі мен психологиялық тұрақтылықтың мектепке бейімделмеу тәуекелінің төмендеуімен байланысты факторлар екенін көрсетеді [11]. Сонымен қатар интернаттық білім берудің баланың дамуына әсері бірмәнді емес: мета-талдау деректері бойынша ол жағдайға байланысты дербестік пен төзімділікті нығайтуы да, немесе, керісінше, эмоциялық оқшауландыруды тереңдетуі де мүмкін [10]. Институционалдық қамқорлықтағы жасөспірімдердің психологиялық бейімделуіне арналған жүйелі шолулар қызметкерлер мен тәрбиеленушілер арасындағы қарым-қатынас тұрақтылығын, институционалдық орта сапасын және жеке көмек тәсілдерінің болуын негізгі анықтаушы факторлар ретінде бөліп көрсетеді, алайда бұл факторлар көбіне бытыраңқы түрде зерттелген [12-14]. Қазақстандық контекстегі жекелеген зерттеулер сынып ортасындағы психологиялық қауіпсіздіктің оқушылардың әл-ауқатымен оң байланысын [15], сондай-ақ PISA деректері негізінде анықталған әл-ауқат профильдерінің арасында резильенттілік пен өтемдік қолдау көздерін көрсететін топтардың бар екенін растайды [16]; ал отбасылық емес қамқорлық нысандарындағы балалардың даму нәтижелеріне арналған халықаралық шолулар қарым-қатынас тұрақтылығының рөлін атап өтеді [17]. Дегенмен бұл зерттеулердің басым бөлігі жалпы институционалдық қамқорлық немесе университеттегі бейімделу мәселелеріне бағытталған, ал нақты жалпы білім беретін мектеп-интернат жағдайындағы педагогикалық шарттар жүйесі бөлек нысан ретінде сирек қарастырылған.

Осылайша, мектеп-интернатта білім алушыларды әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан қолдаудың қажеттілігі ғылыми қоғамдастықта мойындалғанымен, әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылықты өзара байланыста қалыптастыратын педагогикалық шарттардың жүйеленуі жеткіліксіз күйде қалып отыр. Бұл қайшылық бірнеше нақты олқылықтан туындайды: қолжетімді зерттеулердің фрагментті сипаты, көбіне психологиялық диагностикаға басымдық берілуі себебінен педагогикалық шарттардың өз алдына аз зерттелуі, әртүрлі интернат түрлерінің бір-бірімен ажыратылмай қарастырылуы және Қазақстан контекстіне тән теориялық қорытындылардың жеткіліксіздігі. Осы олқылықты жою мақсатында зерттеудің мақсаты мен сұрағы нақтыланады.

Зерттеудің мақсаты – ғылыми әдебиеттерді теориялық тұрғыдан талдау негізінде мектеп-интернат жағдайында білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық шарттарды анықтау, жүйелеу және ғылыми негіздеу. Осыған байланысты негізгі зерттеу сұрағы мынадай түрде тұжырымдалады: мектеп-интернат жағдайында білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын тиімді қалыптастыру үшін қандай педагогикалық шарттар қажет? Бұл сұрақ екі қосымша сұрақпен нақтыланады: интернаттық білім беру ортасының қандай факторлары білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығына ықпал етеді және ғылыми әдебиеттерде ұсынылған педагогикалық қолдау тәсілдерін қандай біртұтас жүйеге біріктіруге болады. Зерттеудің теориялық маңызы экологиялық жүйелер теориясы мен резильенттілік теориясы аясында алынған халықаралық

қорытындыларды Қазақстанның білім беру контекстіне бейімдеп, мектеп-интернат жағдайындағы педагогикалық шарттарды тұтас концептуалды жүйеге келтіруге мүмкіндік беруінде, бұл өз кезегінде саланың эмпирикалық зерттеулеріне теориялық негіз қалайды.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу мектеп-интернаттың білім беру ортасында тәрбиеленушілердің әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық шарттарды анықтауға бағытталған теориялық-талдамалық әдеби шолу ретінде жүргізілді. Жарияланымдарды сәйкестендіру, скринингтен өткізу, жарамдылығын бағалау және қорытынды іріктемеге енгізу кезеңдерін ашық көрсету үшін PRISMA 2020 қағидалары бағдар ретінде алынды [18]. Дерекқорлар, іздеу формулалары, уақыт аралығы және соңғы іздеу күні PRISMA-S ұсынымдарына сәйкес тіркелді [19]. Шолу хаттамасы алдын ала тіркелген жоқ; PRISMA қағидалары әдебиетті іздеу мен іріктеу логикасының айқындығын қамтамасыз ету құралы ретінде қолданылды.

Зерттеу корпусын 2018 жылғы 1 қаңтардан 2026 жылғы 1 тамызға дейін қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жарияланған рецензияланған мақалалар құрады. 2018 жылға дейінгі еңбектер классикалық теориялық және әдіснамалық дереккөздер ретінде бөлек қарастырылды. Ғылыми мақалалар зерттеу нәтижелерін талдау үшін, нормативтік құжаттар құқықтық шекті айқындау үшін, ал халықаралық ұйымдар мен Қазақстанның ресми есептері мәселенің ауқымын сипаттау үшін пайдаланылды; бұл дереккөздер біртекті эмпирикалық дәлел ретінде біріктірілген жоқ.

Іздеу Scopus, Web of Science Core Collection, ERIC, Google Scholar, Crossref, eLIBRARY.RU, CyberLeninka және қазақстандық ғылыми журнал платформаларында жүргізілді. Соңғы іздеу 2026 жылғы 1 тамызда орындалды. Құқықтық және статистикалық контекст «Әділет», Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі, Ұлттық статистика бюросы, UNICEF және БҰҰ ресурстары арқылы нақтыланды. DOI сәйкестігі Crossref жазбалары және https://doi.org арқылы қайта тексерілді.

Іздеу атау, аннотация және кілт сөздер өрістерінде жүргізіліп, әр платформаның синтаксисіне бейімделді. Қазақша негізгі ұғымдар: «мектеп-интернат», «әлеуметтік бейімделу», «психологиялық тұрақтылық», «психологиялық-педагогикалық қолдау», «педагогикалық шарттар»; орысша: «школа-интернат», «социальная адаптация», «психологическая устойчивость», «жизнестойкость», «психолого-педагогическое сопровождение»; ағылшынша: «boarding school students», «residential education», «social adjustment», «psychological resilience», «student well-being», «school connectedness», «teacher support», «peer support».

Негізгі іздеу формулалары:

1. («boarding school» OR «residential education») AND («social adaptation» OR «social adjustment») AND («psychological resilience» OR «student well-being»);
2. («boarding school students» OR «residential school students») AND («teacher support» OR «peer support» OR «school connectedness») AND (resilience OR adaptation);
3. («школа-интернат» OR «интернатное учреждение») AND («социальная адаптация» OR «психологическая устойчивость») AND («педагогические условия» OR «психолого-педагогическое сопровождение»).

Қазақ тіліндегі балама формула:

(«мектеп-интернат» OR «интернат білім алушылары») AND («әлеуметтік бейімделу» OR «психологиялық тұрақтылық») AND («педагогикалық шарттар» OR «психологиялық-педагогикалық қолдау»).

Әр дерекқорда осы формулалардың платформа синтаксисіне бейімделген нұсқалары қолданылды және іздеу хаттамасында тіркелді.

Негізгі талдауға 2018-2026 жылдары жарияланған, толық мәтіні әдісі мен нәтижелерін бағалауға жеткілікті және мектеп жасындағы балаларды қамтыған рецензияланған мақалалар

енгізілді. Зерттеу ортасы жалпы білім беретін мектеп-интернат, резиденттік білім беру ұйымы немесе салыстыруға негіз бар институционалдық білім беру ортасы болуы және бейімделу, тұрақтылық, әл-ауқат, тиесілік не қолдау көрсеткіштерінің кемінде бірі талдануы талап етілді.

Тақырыпқа қатысы жоқ, тек ересектерді қамтыған, білім беру ортасымен байланысы жоқ клиникалық еңбектер, тезистер, редакциялық материалдар, блогтар, жаңалықтар, қайталанған жазбалар және әдіснамалық ақпараты жеткіліксіз материалдар алынып тасталды. Стационар, пенитенциарлық мекеме, балалар үйі мен жетім балалар ұйымы мектеп-интернатпен автоматты түрде теңестірілген жоқ; салыстырмалылығы негізделген еңбектер ғана контекстік санатта қарастырылды.

Іріктеу төрт кезеңде жүргізілді: жазбаларды сәйкестендіру; қайталанғандарын жою; атауы мен аннотациясы бойынша скрининг; толық мәтінді енгізу және алып тастау критерийлері бойынша бағалау. PRISMA көрсеткіштері төмендегідей тіркелді:

- бастапқы іздеуде табылғаны – n = 20;
- қайталанғандары жойылғаннан кейін – n = 18;
- атауы мен аннотациясы бойынша қаралғаны – n = 18;
- толық мәтіні бағаланғаны – n = 17;
- қорытынды талдауға енгізілгені – n = 10.

Бастапқы іздеу нәтижесінде 20 жарияланым анықталды. Қайталанған 2 жазба алынып тасталғаннан кейін 18 жарияланымның атауы мен аннотациясы қаралды. Бастапқы скрининг нәтижесінде зерттеу тақырыбына сәйкес келмейтін 1 жарияланым алынып тасталып, 17 мақаланың толық мәтіні бағаланды. Толық мәтінді бағалау барысында енгізу критерийлеріне сәйкес келмейтін 7 мақала алынып тасталды. Нәтижесінде қорытынды теориялық-тақырыптық талдауға 10 ғылыми мақала енгізілді.

Әр мақала бойынша авторы, жарияланған жылы, зерттеу жүргізілген ел, мақсаты, дизайны, іріктемесі, білім беру ортасының түрі, қолданылған құралдар, әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылық көрсеткіштері, тәуекел және қорғаныш факторлары, қолдау түрлері, негізгі нәтижелері, шектеулері және DOI коды аналитикалық матрицаға енгізілді.

Бастапқы кодтау санаттары алдын ала белгіленді: психологиялық қауіпсіздік; педагогикалық қолдау; тәрбиеші мен білім алушының өзара қатынасы; құрдастар қолдауы және ұжымға тиесілік; әлеуметтік-эмоциялық дағдылар; өзін-өзі реттеу; дербестік; отбасымен байланыс; психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу; бейімделу мониторингі. Талдау барысында мазмұны ұқсас кодтар біріктіріліп, әр санаттың бастапқы дереккөздермен сәйкестігі қайта тексерілді.

Талдау үш сатыда орындалды. Бірінші сатыда әлеуметтік бейімделу, психологиялық тұрақтылық, резильенттілік, педагогикалық шарт және психологиялық-педагогикалық қолдау ұғымдарының мазмұндық шекарасы мен өзара байланысы нақтыланды. Екінші сатыда зерттеу нәтижелері қайталанатын мағыналық үлгілер бойынша тақырыптық кодталды. Тақырыптық талдау бастапқы кодтарды салыстыру, мазмұны ұқсас кодтарды біріктіру және олардың дереккөздермен сәйкестігін қайта тексеру арқылы жүргізілді [20].

Үшінші сатыда анықталған факторлар жеке тұлғалық, тұлғааралық, педагогикалық, ұйымдық, отбасылық және әлеуметтік-мәдени деңгейлер бойынша синтезделді. Педагогикалық шарттарды бөлу кезінде олардың бірнеше тәуелсіз зерттеуде қайталануы, әлеуметтік бейімделу немесе психологиялық тұрақтылық көрсеткіштерімен байланысы, педагогикалық үдеріс арқылы іске асырылуы, мектеп-интернат ортасына қолданылуы және бала құқықтары мен психологиялық қауіпсіздік қағидаларына сәйкестігі ескерілді.

Қорытынды іріктемеге енгізілген зерттеулердің әдіснамалық сипаттамалары аналитикалық матрицада тіркелді: зерттеу сұрағының анықтығы, іріктеменің негізделуі, әдістер мен өлшеу құралдарының сәйкестігі, деректерді талдау рәсімінің ашықтығы, қорытындылардың нәтижелерге сәйкестігі және шектеулердің көрсетілуі қарастырылды. Бұл нұсқада Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT) бойынша формалды сапа бағасы мен жиынтық балл есептелген жоқ; MMAT өлшемдері [21] сипаттамалық бағалау санаттарын нақтылауға

арналған әдіснамалық бағдар ретінде ғана пайдаланылды. Сондықтан бірде-бір мақала формалды сапа балына байланысты алынып тасталған жоқ.

Теориялық талдаудың сенімділігі бірнеше дерекқорды, үш тілдегі іздеу сұрауларын, алдын ала белгіленген іріктеу өлшемдерін және ресми құқықтық дереккөздерді пайдалану, DOI сәйкестігін тексеру, сондай-ақ қарама-қайшы ғылыми нәтижелерді талдауда сақтау арқылы қамтамасыз етілді. Іріктеу мен тақырыптық кодтауды тәуелсіз екі сарапшы қатар жүргізген жоқ; сондықтан сарапшылар арасындағы келісім коэффициенті есептелмеді және ықтимал субъективтілік зерттеу шектеуі ретінде көрсетілді. Әдеби шолуды дербес зерттеу дизайны ретінде жүйелі құру жөніндегі әдіснамалық ұстанымдар ескерілді [22].

Зерттеу жарияланған ғылыми еңбектер мен ашық ресми құжаттарды талдауға негізделді. Кәмелетке толмағандардан тікелей дерек жиналған жоқ, сауалнама, сұхбат немесе эксперимент жүргізілген жоқ және жеке деректер өңделмеді. Осыған байланысты зерттеуге қатысушылардың ақпараттандырылған келісімі мен этикалық комитеттің мақұлдауы талап етілмеді.

Академиялық адалдық авторлық идеялар мен эмпирикалық деректерге тиісті сілтеме жасау, дереккөздердің мазмұнын бұрмаламау, библиографиялық сәйкестікті сақтау және нәтижелерді іріктеп ұсынбау қағидалары арқылы қамтамасыз етілді.

Нәтижелер

Әдебиеттерді іріктеу нәтижесінде бастапқы 20 жарияланымның 10-ы қорытынды теориялық-тақырыптық талдауға енгізілді. Талдау әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылықтың жеке тұлғалық, тұлғааралық және ұйымдық факторлармен байланысты екенін көрсетті. Бес жетекші бағыт айқындалды: эмоциялық қауіпсіздік; педагогикалық қолдау; құрдастармен қарым-қатынас және мектепке тиесілік; өзін-өзі реттеу мен резильенттілік; отбасымен және әлеуметтік ортамен байланыс.

Бірінші бағыт – психологиялық және эмоциялық қауіпсіздік. Буллинг, әлеуметтік оқшаулану, эмоциялық қолдаудың жеткіліксіздігі және қызметкерлермен тұрақсыз қарым-қатынас бейімделудің негізгі тәуекел факторлары ретінде сипатталды [8, 12-15]. Буллингтің тәрбиеленушілердің психикалық денсаулығына ықпалы тікелей ғана емес, мектепке тиесілік сезімі мен резильенттіліктің әлсіреуі арқылы да көрінеді [8]. Сондықтан қауіпсіздік тәртіп бұзушылықтың болмауымен шектелмей, тәрбиеленушінің көмек сұрай алуын, өзін еркін білдіруін және күнделікті ортада эмоциялық қорғалғанын сезінуін қамтиды.

Екінші бағыт педагогикалық қолдаудың үздіксіздігімен байланысты. Педагогпен сенімді қарым-қатынас, білім алушының жеке қажеттіліктерін ескеретін сүйемелдеу және білім беру мен тәрбие қызметтерінің сабақтастығы қолайлы бейімделудің маңызды алғышарттары ретінде көрсетілді [12-14]. Қазақстандық зерттеу де психологиялық қауіпсіздік пен қолдаушы педагогикалық қатынастың оқушының субъективті әл-ауқатымен байланысын айқындайды [15]. Демек, тәрбиеші немесе мұғалімнің қызметі бақылау және тәртіпті қамтамасыз ету міндетімен шектелмеуі керек. Ол тәрбиеленушінің бейімделу ресурстарын күшейтетін, тұрақты эмоциялық қолдау көрсететін және бала сенім арта алатын ересек тұлға болуы қажет.

Үшінші бағыт құрдастар қолдауы мен ұжымға тиесілік сезімін қамтыды. Құрдастармен жағымды қарым-қатынас мектеп жағдайына бейімделуді жеңілдетіп, эмоцияларды басқаруға қатысты сенімдер мен резильенттілік арасындағы оң байланысты жанама түрде нығайтатыны сипатталған [9]. Әлеуметтік қолдау, жағымды өзіндік бейне және психологиялық тұрақтылық мектепке бейімделмеуден қорғайтын өзара байланысты ресурстар ретінде сипатталды [11]. Алайда құрдастар ортасының ықпалы біржақты емес: өзара қолдау қалыптаспаған жағдайда топтық қысым, буллинг және әлеуметтік оқшаулану қаупі артады [8, 10]. Сондықтан тәрбиеленушілердің бірлескен әрекетін ұйымдастырудың өзі жеткіліксіз; оның мазмұны ынтымақтастыққа, өзара құрметке және қауіпсіз коммуникация қағидаларына негізделуі қажет.

Төртінші бағыт өзін-өзі реттеу мен психологиялық тұрақтылықты біріктірді. Талданған еңбектерде резильенттілік ортаның теріс әсерінің төмендеуімен байланысты медиатор немесе қорғаныш факторы ретінде сипатталды [8, 9, 11, 16]. Алайда мектеп-интернатта тұрудың өзі автоматты түрде психологиялық тұрақтылық қалыптастырмайды. Мета-талдау нәтижесінде интернаттық оқытудың оқушы дамуына жалпы жиынтық әсері статистикалық мәнді болмағанымен, когнитивтік дамуға оң, ал эмоциялық-бағдарлық салаға теріс ықпал етуі мүмкін екені анықталған [10]. Сонымен бірге әсердің сипаты оқушының жасына және мектеп-интернаттың түріне байланысты өзгерген. Бұл нәтиже интернаттық режимнің өзінен гөрі, сол режим аясында ұйымдастырылған педагогикалық қатынастардың сапасы шешуші екенін көрсетеді Zhong, Feng және Xu мета-талдауы.

Бесінші бағыт отбасы және кең әлеуметтік ортамен байланысты сақтауға қатысты болды. Институционалдық және отбасылық емес қамқорлық нысандарын зерттеген еңбектер тұрақты ересекпен қарым-қатынас, отбасы мүшелерімен жүйелі байланыс және білім беру мен әлеуметтік қызметтердің сабақтастығы тәрбиеленушінің эмоциялық тұрақтылығына ықпал ететінін көрсетті [12-14, 17]. Сондықтан отбасы мектеп-интернаттың педагогикалық жүйесінен тыс тұрған субъект емес, баланың әлеуметтік және психологиялық бейімделу ресурстарын қолдайтын серіктес ретінде қарастырылуы тиіс.

Тақырыптық синтез нәтижелері 1-кестеде жүйеленді. Кестедегі жиілік көрсеткіші белгілі бір педагогикалық шарттың талданған он еңбекте негізгі немесе елеулі тақырып ретінде кездескен санын білдіреді. Бұл көрсеткіш статистикалық әсер мөлшері болып табылмайды.

Кесте 1 – Мектеп-интернат тәрбиеленушілерінің әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын қалыптастыратын негізгі педагогикалық шарттар

Педагогикалық шарт	Тақырып анықталған еңбектер саны (n=10)	Теориялық синтезден туындайтын мазмұны
Өзін-өзі реттеу мен резильенттілікті дамыту	10	Эмоцияларды тану, қиындықтарды еңсеру, көмек сұрау және рефлексия дағдылары
Психологиялық және эмоциялық қауіпсіздік	9	Буллингтің алдын алу, сенімді байланыс және қауіпсіз көмек арналары
Құрдастар қолдауы және мектепке тиесілік	9	Ынтымақтастық, тәлімгерлік, ұжымдық қабылдау және өзара құрмет
Үздіксіз педагогикалық қолдау	7	Тұрақты ересек тұлға, жеке сүйемелдеу және қолдау сабақтастығы
Отбасымен және әлеуметтік ортамен байланыс	5	Жүйелі коммуникация, отбасы–мектеп серіктестігі және әлеуметтік байланысты сақтау

Жалпы алғанда, нәтижелер мектеп-интернаттағы тиімді педагогикалық ортаның үш өзегін айқындады: қауіпсіз қарым-қатынас кеңістігі, қолжетімді әрі үздіксіз ересектер қолдауы және тәрбиеленушінің ішкі бейімделу ресурстарын мақсатты дамыту. Бұл компоненттер жекелеген іс-шаралар ретінде емес, өзара тәуелді жүйе ретінде әрекет етеді.

1-суретте резильенттілік пен құрдастарға тиесілік өлшемдерінің зерттеулердің басым бөлігінде жоғары деңгейде кодталғаны байқалады. Психологиялық қауіпсіздік те көптеген еңбекте жетекші бағыт ретінде көрінеді, ал отбасы және әлеуметтік ортамен байланыс мәселесі біркелкі қамтылмаған. Сызықтардың педагогикалық қолдау, құрдастар қолдауы және резильенттілік осьтерінде қатар жоғарылауы бұл факторлардың оқшау емес, өзара күшейтуші сипатта қарастырылғанын білдіреді. Сонымен бірге диаграмма себеп-салдарлық байланысты немесе статистикалық әсердің күшін көрсетпейді. Ол қорытынды талдауға енгізілген еңбектердің мазмұндық бағыттарын өзара салыстыруға арналған визуалды тақырыптық карта болып табылады.

Ескерту: 0 – тақырып қарастырылмаған; 1 – жанама түрде қамтылған; 2 – елеулі тақырып ретінде қарастырылған; 3 – зерттеудің негізгі нәтижесі немесе талдау бағыты. Көрсеткіштер бастапқы эмпирикалық баллдар емес, әдебиеттерді тақырыптық кодтау нәтижелері.

Сурет 1 – Талданған зерттеулердегі әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылық факторларының тақырыптық бейіні (Parallel Coordinates Plot)

Талқылау

Зерттеу нәтижелері мектеп-интернат тәрбиеленушілерінің әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығын жекелеген психологиялық қасиеттердің жиынтығы ретінде емес, білім алушы мен оны қоршаған ортаның үздіксіз өзара әрекеті барысында қалыптасатын жүйелі құбылыс ретінде қарастыру қажеттігін көрсетті. Тақырыптық синтезде анықталған бес бағыттың өзара қабаттасуы осы тұжырымды қуаттайды: психологиялық қауіпсіздік сақталмаған жағдайда педагогикалық қолдаудың тиімділігі төмендейді; ұжымға тиесілік сезімі қалыптаспаса, құрдастар ортасы қолдау көзіне емес, қосымша тәуекел факторына айналуы мүмкін; ал өзін-өзі реттеу дағдылары тұрақты әлеуметтік қатынастардан тыс толық қалыптаспайды. Демек, әлеуметтік бейімделу мен резильенттілікті дамыту бір реттік психологиялық тренингтермен немесе жекелеген тәрбие сағаттарымен шектелмеуі тиіс.

Алынған нәтижелер халықаралық зерттеулердегі мектепке тиесілік, әлеуметтік қолдау және тұрақты ересекпен сенімді қарым-қатынас баланың психологиялық әл-ауқатын қорғайтын негізгі ресурстар екені жөніндегі қорытындылармен сәйкес келеді [8, 11-14]. Әсіресе буллингтің психикалық денсаулыққа ықпалы мектепке тиесілік пен резильенттілік арқылы жанама түрде күшеюі [8] интернат жағдайында қауіпсіздікті тек әкімшілік бақылау немесе тәртіп ережелері деңгейінде түсіндіру жеткіліксіз екенін көрсетеді. Қауіпсіз орта тәрбиеленушінің қорқынышсыз пікір білдіруін, көмекке жүгінуін, қателесу құқығын және ересектер тарапынан кемсітусіз қабылдануын қамтамасыз ететін қатынастар мәдениеті ретінде қалыптасуы керек.

Интернаттық оқытудың оқушы дамуына ықпалы туралы мета-талдау нәтижелері бұл мәселенің бірмәнді еместігін айқындайды [10]. Интернатта оқу когнитивтік дамуға белгілі бір артықшылық бергенімен, эмоциялық-бағдарлық салаға теріс әсер етуі мүмкін. Бұл қарама-қайшылық мектеп-интернаттың өздігінен «пайдалы» немесе «зиянды» орта еместігін білдіреді. Оның нәтижесі білім алушының жасына, отбасынан бөліну тәжірибесіне, мектептің орналасуына, материалдық жағдайына және, ең бастысы, педагогикалық қатынастардың сапасына тәуелді. Сондықтан интернат қызметінің тиімділігін оқу үлгерімімен ғана бағалау тәрбиеленушінің эмоциялық әл-ауқатындағы ықтимал қиындықтарды назардан тыс қалдыруы мүмкін.

Осы тұрғыдан педагог пен тәрбиешінің рөлі қайта қарастырылуы қажет. Интернат жағдайында ересек қызметкер тек оқу мен тәртіпті ұйымдастырушы емес, тәрбиеленуші үшін күнделікті қолжетімді әлеуметтік тірек болып табылады. Тұрақты маманның болуы, баламен жүйелі жеке әңгімелесу, оның эмоциялық жағдайындағы өзгерістерді ерте байқау және

педагог, психолог пен әлеуметтік педагог әрекеттерінің сабақтастығы бейімделудің ұйымдық негізін құрайды. Бұл қорытынды қызметкер мен тәрбиеленуші арасындағы қарым-қатынас тұрақтылығын шешуші фактор ретінде көрсететін жүйелі шолулармен үндеседі [12-14]. Алайда ересектердің қолдауы баланың дербестігін шектейтін шамадан тыс бақылауға айналмауы керек. Оның міндеті – тәрбиеленушінің өздігінен шешім қабылдау, көмек сұрау және қиындықтарды конструктивті еңсеру қабілетін біртіндеп кеңейту.

Құрдастар ортасының қосарлы сипаты да маңызды. Бір жағынан, ұжымдық өмір өзара көмек, ынтымақтастық және әлеуметтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді; екінші жағынан, жабық топтағы мәртебелік қысым, буллинг немесе жағымсыз эмоциялардың таралу қаупін күшейтуі мүмкін [8-10]. Сондықтан мектеп-интернатта «балаларды ортаға қосу» формалды іс-шараларға қатыстырумен өлшенбеуі тиіс. Нақты тиесілік сезімі тәрбиеленушінің топ ішінде қабылдануы, мағыналы әлеуметтік рөл атқаруы және құрдастарымен қауіпсіз қарым-қатынас құра алуымен анықталады. Осыған байланысты құрдастар тәлімгерлігі, шағын топтардағы бірлескен тапсырмалар, қалпына келтіруші коммуникация және буллинг туралы құпия хабарлау арналары педагогикалық жүйенің өзара байланысқан элементтері ретінде қолданылуы мүмкін.

Отбасымен байланыстың басқа факторларға қарағанда аз зерттелуі оның маңыздылығы төмен екенін білдірмейді. Керісінше, бұл нәтиже ғылыми әдебиеттегі олқылықты көрсетеді. Интернат тәрбиеленушісінің отбасы мүшелерімен тұрақты және мазмұнды байланысы оның жеке өмір тарихының сабақтастығын, әлеуметтік сәйкестігін және эмоциялық қауіпсіздігін қолдайды [12-14, 17]. Сондықтан отбасы мен мектеп-интернаттың өзара әрекеті тек үлгерім мен тәртіп туралы хабарлауға емес, баланың бейімделу динамикасын бірлесіп бақылауға, демалыс кезеңдеріндегі өтпелі жағдайларды жоспарлауға және ата-аналардың қолдау мүмкіндіктерін күшейтуге бағытталуы тиіс.

Теориялық синтез негізінде анықталған педагогикалық шарттарды үш өзара тәуелді деңгейге біріктіруге болады. Бірінші, қатынастық деңгей қауіпсіз педагог–тәрбиеленуші және тәрбиеленуші–тәрбиеленуші байланыстарын қамтиды. Екінші, дамытушы деңгей әлеуметтік-эмоциялық дағдыларды, өзін-өзі реттеуді, дербестік пен резильенттілікті мақсатты қалыптастыруға бағытталады. Үшінші, ұйымдық деңгей педагогикалық және психологиялық қызметтердің сабақтастығын, отбасымен байланысты және бейімделу динамикасының мониторингін қамтамасыз етеді. Ұсынылған модельдің ғылыми жаңалығы әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылықты бөлек нәтижелер ретінде емес, ортақ педагогикалық шарттар арқылы өзара қалыптасатын құбылыстар ретінде жүйелеуінде.

Қазақстан жағдайында бұл модельді қолдану мектеп-интернаттардың түрі, өңірлік ерекшеліктері, тәрбиеленушілердің жасы, интернатта тұру ұзақтығы және отбасылық жағдайы ескерілгенде ғана негізді болады. Барлық мектеп-интернатқа бірдей қолдау бағдарламасын ұсыну тәрбиеленушілердің қажеттіліктеріндегі айырмашылықтарды елемеуге әкелуі мүмкін. Сондықтан бастапқы бейімделу диагностикасы, жеке қолдау жоспары және оның орындалуын мерзімді бақылау педагогикалық сүйемелдеудің маңызды бөлігі болуы тиіс. Сонымен қатар мониторинг тек тәуекел белгілерін анықтауға емес, тәрбиеленушінің күшті жақтарын, әлеуметтік ресурстарын және оң өзгерістерін тіркеуге бағытталғаны жөн.

Зерттеудің негізгі шектеуі – қорытындылардың он ғылыми жарияланымға және мазмұны жағынан әртүрлі институционалдық орталарға негізделуі. Зерттеу дизайндарының, іріктемелердің және өлшеу құралдарының әркелкілігі анықталған педагогикалық шарттар мен тәрбиеленушілердің даму нәтижелері арасында тікелей себеп-салдарлық қорытынды жасауға мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар тақырыптық кодтауды бір зерттеуші жүргізген жағдайда материалдарды субъективті түсіндіру ықтималдығы сақталады. Parallel Coordinates Plot-та ұсынылған 0-3 деңгейлері де эмпирикалық өлшем емес, әдебиеттер мазмұнын жүйелеуге арналған авторлық аналитикалық кодтар екенін ескеру қажет.

Келесі зерттеу кезеңінде ұсынылған педагогикалық шарттарды Қазақстандағы әртүрлі мектеп-интернаттарда аралас әдістер арқылы эмпирикалық тексеру қажет.

Тәрбиеленушілердің, ата-аналардың, педагогтердің, тәрбиешілер мен психологтердің пікірлерін салыстыру, сондай-ақ әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылықтың уақыт бойынша өзгерісін бойлық зерттеу теориялық модельдің практикалық жарамдылығын бағалауға мүмкіндік береді. Мұндай тексеру мектеп-интернаттардың ерекшеліктеріне бейімделген психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламаларын әзірлеуге және олардың нәтижелілігін ғылыми негізде бағалауға негіз бола алады.

Қорытынды

Жүргізілген теориялық-талдамалық шолу мектеп-интернат тәрбиеленушілерінің әлеуметтік бейімделуі мен психологиялық тұрақтылығы өзара және білім беру ортасының сапасымен байланысты күрделі үдерістер екенін көрсетті. Зерттеу нәтижесінде осы үдерістерді қолдайтын бес негізгі педагогикалық шарт айқындалды: психологиялық және эмоциялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, үздіксіз педагогикалық қолдау көрсету, құрдастармен жағымды қарым-қатынас пен мектепке тиесілік сезімін қалыптастыру, өзін-өзі реттеу мен резильенттілікті дамыту, сондай-ақ отбасымен және әлеуметтік ортамен тұрақты байланысты сақтау.

Аталған шарттар бір-бірінен бөлек ұйымдастырылатын іс-шаралар емес, қатынастық, дамытушы және ұйымдық деңгейлерді қамтитын тұтас педагогикалық жүйе ретінде іске асырылуы тиіс. Бұл жүйеде педагог пен тәрбиеші бақылаушы қызметкер ғана емес, тәрбиеленуші сенім арта алатын тұрақты әлеуметтік тірек ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар қолдау баланың дербестігін шектемей, оның шешім қабылдау, көмек сұрау және қиындықтарды конструктивті еңсеру қабілеттерін дамытуға бағытталуы қажет.

Зерттеудің ғылыми маңызы әлеуметтік бейімделу мен психологиялық тұрақтылықты ортақ педагогикалық шарттар арқылы қалыптасатын өзара тәуелді құбылыстар ретінде жүйелеуінде. Ұсынылған теориялық модель мектеп-интернаттардағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жетілдіруге негіз бола алады. Алдағы зерттеулерде бұл модельді Қазақстанның әртүрлі мектеп-интернаттарында эмпирикалық тексеріп, тәрбиеленушілердің жас, әлеуметтік және отбасылық ерекшеліктеріне бейімделген қолдау бағдарламаларын әзірлеу қажет.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды (өзгерістер мен толықтырулармен). – «Әділет» АҚЖ. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_.
2. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (өзгерістер мен толықтырулармен). – «Әділет» АҚЖ. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_.
3. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Заңы (өзгерістер мен толықтырулармен). – «Әділет» АҚЖ. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_.
4. Convention on the Rights of the Child. – United Nations, 1989. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child.
5. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (Sustainable Development Goals 3, 4). – United Nations, 2015. https://sdgs.un.org/2030agenda
6. Situation Analysis of Children and Adolescents in Kazakhstan: 2024. – UNICEF Kazakhstan, 2024. https://www.unicef.org/kazakhstan/kk/media/15086/file/SitAn%20AR_kz+7.pdf.pdf.
7. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Елімізде жетім балаларға арналған ұйымдардағы тәрбиеленушілер саны екі есеге азайды. – 2026. https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/1146601.
8. The impact of school bullying on the mental health of boarding secondary school students: the mediating roles of school belongingness and resilience / X. Liu et al // Child and Adolescent

Psychiatry and Mental Health. – 2025. – Vol. 19. – Art. 32. https://doi.org/10.1186/s13034-025-00887-4.
9. The Relationship Between Emotion Malleability Beliefs and School Adaptation of Middle School Boarders: A Chain Mediating Effect of Psychological Resilience and Peer Relationships / Y. Han et al // Behavioral Sciences. – 2025. – Vol. 15, № 11, Art. 1444. https://doi.org/10.3390/bs15111444.
10. Zhong Z. The impact of boarding school on student development in primary and secondary schools: a meta-analysis / Z. Zhong, Y. Feng, Y. Xu // Frontiers in Psychology. – 2024. – Vol. 15, Art. 1359626. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1359626.
11. Social Support, Self-Concept and Resilience as Protectors Against School Maladjustment During Adolescence / L. Azpiazu et al // School Mental Health. – 2025. – Vol. 17, № 2. – P. 435-448. https://doi.org/10.1007/s12310-024-09736-9.
12. Simão A. Determinants of Psychological Adjustment of Institutionalized Adolescents: A Systematic Review / A. Simão, R.A.M. dos Santos, M. Brás, C. Nunes // Child & Youth Care Forum. – 2025. https://doi.org/10.1007/s10566-025-09859-3.
13. McCormick C. Understanding the education of children and young people in residential care: A systematic review of barriers and enablers / C. McCormick, P. McCafferty, D. Hayes // The British Journal of Social Work. – 2026. – Vol. 56, № 3. – P. 1199-1219. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf273.
14. A systematic review and meta-analysis of the type and prevalence of mental health disorders and symptoms among children living in residential care / M.F. Westlake et al // Trauma, Violence, & Abuse (SAGE). – 2023. https://doi.org/10.1177/25161032231202256.
15. Psychological safety and well-being in Kazakh upper-secondary classrooms: a mixed-methods pilot study / N. Serikbayeva et al // Frontiers in Education. – 2026. – Vol. 11, Art. 1742756. https://doi.org/10.3389/feduc.2026.1742756.
16. Makhmetov A. A person-centered analysis of student well-being and academic achievement using PISA 2022 data from Kazakhstan / A. Makhmetov, A. Satanov, K. Yessenbekova // Discover Education. – 2026. – Vol. 5, Art. 159. https://doi.org/10.1007/s44217-026-01119-3.
17. Solerdelcoll M. Developmental outcomes across foster care, adoption, and child welfare services: a mini review / M. Solerdelcoll, G. Sugranyes, I. Baeza // Frontiers in Psychiatry. – 2026. – Vol. 17, Art. 1691850. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2026.1691850.
18. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews / M.J. Page et al // BMJ. – 2021. – Vol. 372, № 71. https://doi.org/10.1136/bmj.n71.
19. PRISMA-S: an extension to the PRISMA Statement for Reporting Literature Searches in Systematic Reviews / M.L. Rethlefsen et al // Systematic Reviews. – 2021. – Vol. 10, Art. 39. https://doi.org/10.1186/s13643-020-01542-z.
20. Braun V. Using thematic analysis in psychology / V. Braun, V. Clarke // Qualitative Research in Psychology. – 2006. – Vol. 3, №. 2. – P. 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa.
21. Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT), version 2018: User guide / Q.N. Hong et al. – Montreal: McGill University, 2018. – 11 p.
22. Snyder H. Literature review as a research methodology: An overview and guidelines / H. Snyder // Journal of Business Research. – 2019. – Vol. 104. – P. 333-339. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039.

References

1. Kazakstan Respublikasynyn Konstitutsiyasy. 1995 zhylgy 30 tamyzda respublikalyk referendumda kabyldandy (ozgerister men tolyktyrularmen). – «Adilet» AKZh. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_. (in Kazakh).
2. «Bilim turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2007 zhylgy 27 shildedegi № 319-III Zany (ozgerister men tolyktyrularmen). – «Adilet» AKZh. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_. (in Kazakh).

3. «Kazakstan Respublikasyndagy balanyn kukyktary turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2002 zhylgy 8 tamyzdagy № 345-II Zaңy (ozgerister men tolyktyrularmen). – «Adilet» AKZh. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_. (in Kazakh).
4. Convention on the Rights of the Child. – United Nations, 1989. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child. (in English).
5. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (Sustainable Development Goals 3, 4). – United Nations, 2015. https://sdgs.un.org/2030agenda. (in English).
6. Situation Analysis of Children and Adolescents in Kazakhstan: 2024. – UNICEF Kazakhstan, 2024. https://www.unicef.org/kazakhstan/kk/media/15086/file/SitAn%20AR_kz+7.pdf.pdf. (in English).
7. Kazakstan Respublikasy Oku-agartu ministrligi. Elimizde zhetim balalarga arnalgan uiymdardagy tarbielenushiler sany eki esege azaidy. – 2026. https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/1146601. (in Kazakh).
8. The impact of school bullying on the mental health of boarding secondary school students: the mediating roles of school belongingness and resilience / X. Liu et al // Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health. – 2025. – Vol. 19. – Art. 32. https://doi.org/10.1186/s13034-025-00887-4. (in English).
9. The Relationship Between Emotion Malleability Beliefs and School Adaptation of Middle School Boarders: A Chain Mediating Effect of Psychological Resilience and Peer Relationships / Y. Han et al // Behavioral Sciences. – 2025. – Vol. 15, № 11, Art. 1444. https://doi.org/10.3390/bs15111444. (in English).
10. Zhong Z. The impact of boarding school on student development in primary and secondary schools: a meta-analysis / Z. Zhong, Y. Feng, Y. Xu // Frontiers in Psychology. – 2024. – Vol. 15, Art. 1359626. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1359626. (in English).
11. Social Support, Self-Concept and Resilience as Protectors Against School Maladjustment During Adolescence / L. Azpiazu et al // School Mental Health. – 2025. – Vol. 17, № 2. – P. 435-448. https://doi.org/10.1007/s12310-024-09736-9. (in English).
12. Simão A. Determinants of Psychological Adjustment of Institutionalized Adolescents: A Systematic Review / A. Simão, R.A.M. dos Santos, M. Brás, C. Nunes // Child & Youth Care Forum. – 2025. https://doi.org/10.1007/s10566-025-09859-3. (in English).
13. McCormick C. Understanding the education of children and young people in residential care: A systematic review of barriers and enablers / C. McCormick, P. McCafferty, D. Hayes // The British Journal of Social Work. – 2026. – Vol. 56, № 3. – P. 1199-1219. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf273. (in English).
14. A systematic review and meta-analysis of the type and prevalence of mental health disorders and symptoms among children living in residential care / M.F. Westlake et al // Trauma, Violence, & Abuse (SAGE). – 2023. https://doi.org/10.1177/25161032231202256. (in English).
15. Psychological safety and well-being in Kazakh upper-secondary classrooms: a mixed-methods pilot study / N. Serikbayeva et al // Frontiers in Education. – 2026. – Vol. 11, Art. 1742756. https://doi.org/10.3389/feduc.2026.1742756. (in English).
16. Makhmetov A. A person-centered analysis of student well-being and academic achievement using PISA 2022 data from Kazakhstan / A. Makhmetov, A. Satanov, K. Yessenbekova // Discover Education. – 2026. – Vol. 5, Art. 159. https://doi.org/10.1007/s44217-026-01119-3. (in English).
17. Solerdelcoll M. Developmental outcomes across foster care, adoption, and child welfare services: a mini review / M. Solerdelcoll, G. Sugranyes, I. Baeza // Frontiers in Psychiatry. – 2026. – Vol. 17, Art. 1691850. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2026.1691850. (in English).
18. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews / M.J. Page et al // BMJ. – 2021. – Vol. 372, № 71. https://doi.org/10.1136/bmj.n71. (in English).
19. PRISMA-S: an extension to the PRISMA Statement for Reporting Literature Searches in Systematic Reviews / M.L. Rethlefsen et al // Systematic Reviews. – 2021. – Vol. 10, Art. 39. https://doi.org/10.1186/s13643-020-01542-z. (in English).

20. Braun V. Using thematic analysis in psychology / V. Braun, V. Clarke // Qualitative Research in Psychology. – 2006. – Vol. 3, №. 2. – P. 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa. (in English).
21. Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT), version 2018: User guide / Q.N. Hong et al. – Montreal: McGill University, 2018. – 11 p. (in English).
22. Snyder H. Literature review as a research methodology: An overview and guidelines / H. Snyder // Journal of Business Research. – 2019. – Vol. 104. – P. 333-339. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039. (in English).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ВОСПИТАННИКОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ШКОЛЫ-ИНТЕРНАТА

А.Н. Сэткен*, Т.С. Сламбекова
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан
*e-mail: satkenayaulym@gmail.com

Аннотация: *В статье рассматриваются педагогические условия, способствующие социальной адаптации и формированию психологической устойчивости воспитанников в образовательной среде школы-интерната. Цель исследования заключалась в выявлении, систематизации и научном обосновании данных педагогических условий на основе теоретического анализа научной литературы. Исследование выполнено в формате теоретико-аналитического обзора литературы. При отборе научных работ, опубликованных в 2018-2026 гг., использовались принципы PRISMA 2020. Из 20 первоначально выявленных публикаций в итоговый тематический анализ были включены 10 научных статей, соответствовавших установленным критериям включения и исключения. Обработка материалов осуществлялась посредством понятийного анализа, тематического кодирования и теоретического синтеза. В результате были определены пять основных педагогических условий, поддерживающих социальную адаптацию и психологическую устойчивость воспитанников: обеспечение психологической и эмоциональной безопасности; непрерывная педагогическая поддержка; формирование позитивных отношений со сверстниками и чувства принадлежности к школе; развитие саморегуляции и резильентности; сохранение устойчивой связи с семьёй и социальным окружением. Выявленные условия объединены в целостную теоретическую модель, включающую отношенческий, развивающий и организационный уровни. Научная значимость исследования состоит в рассмотрении социальной адаптации и психологической устойчивости как взаимозависимых явлений и систематизации педагогических основ их формирования. Предложенная модель может служить теоретической основой для совершенствования психолого-педагогического сопровождения в школах-интернатах и проведения последующих эмпирических исследований.*

Ключевые слова: *школа-интернат, социальная адаптация, психологическая устойчивость, резильентность, педагогические условия, психологическая безопасность, педагогическая поддержка, чувство принадлежности к школе.*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF STUDENTS' PERSONAL DEVELOPMENT IN A BOARDING SCHOOL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

A.N. Satken*, T.S. Slambekova
L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
*e-mail: satkenayaulym@gmail.com

Abstract: *This article examines the pedagogical conditions that contribute to students' social adaptation and psychological resilience within a boarding school educational environment. The*

study aimed to identify, systematize, and theoretically substantiate these pedagogical conditions through an analysis of the relevant academic literature. The research was conducted as a theoretical and analytical literature review. The PRISMA 2020 principles guided the selection of studies published between 2018 and 2026. Of the 20 publications initially identified, 10 research articles that met the established inclusion and exclusion criteria were included in the final thematic analysis. The materials were examined using conceptual analysis, thematic coding, and theoretical synthesis. The findings revealed five key pedagogical conditions supporting students' social adaptation and psychological resilience: ensuring psychological and emotional safety; providing continuous pedagogical support; fostering positive peer relationships and a sense of school belonging; developing self-regulation and resilience; and maintaining stable connections with family and the wider social environment. These conditions were integrated into a comprehensive theoretical model encompassing relational, developmental, and organizational levels. The scientific significance of the study lies in its conceptualization of social adaptation and psychological resilience as interdependent phenomena and in its systematic account of the pedagogical foundations underlying their development. The proposed model may provide a theoretical basis for improving psychological and pedagogical support in boarding schools and for designing subsequent empirical studies.

Key words: *boarding school, social adaptation, psychological resilience, resilience, pedagogical conditions, psychological safety, pedagogical support, sense of school belonging.*

Авторлар туралы мәлімет

Аяулым Нұрланқызы Сәткен[*] – Педагогика және психология 2 курс магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан; e-mail: satkenayaulym@gmail.com. ORCID: https://orcid.org/0009-0001-8437-0513.

Толқын Сламкуловна Сламбекова – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан; e-mail: slambekova_ts@enu.kz. ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0897-9850.

Сведения об авторах

Аяулым Нұрланқызы Сәткен – магистрант 2-го курса образовательной программы «Педагогика и психология», Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан; e-mail: satkenayaulym@gmail.com. ORCID: https://orcid.org/0009-0001-8437-0513.

Толқын Сламкуловна Сламбекова – кандидат педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан; e-mail: slambekova_ts@enu.kz. ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0897-9850.

Information about the Authors

Ayaulym Nurlankyzy Satken – second-year master's student in the Pedagogy and Psychology programme, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: satkenayaulym@gmail.com. ORCID: https://orcid.org/0009-0001-8437-0513.

Tolkyn Slamkulovna Slambekova – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: slambekova_ts@enu.kz. ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0897-9850.

Редакцияға енуі 31.08.2026
Өңдеуден кейін түсуі 26.09.2026
Жариялауға қабылданды 28.09.2026